

Крайт на деветото столетие за българската държава се оказал много бурен откъм политически събития. След краткото управление на княз Владимир-Расате (889-893), което често пъти се определя като езическа реакция,¹ отново настъпила промяна във върха на държавната управленска пирамида. През 893 г. в Преслав се провел църковно-народен събор ² на който се взели няколко важни решения. Наред с преместването на столицата, определянето на славянския език за богослужебен и държавен, бил избран и нов български владетел, а именно третият син на княз Борис – Симеон.³ Без да се спираме на годините от живота на Симеон до неговото възшествие, бихме отбелязали, че благодарение на тях той се оказал напълно подготвен да посрещне това ново предизвикателство, което му отредил неговият баща. И събитията, които следвали в целия период на неговото управление (893 – 927), недвусмислено показали правилността на това твърдение. Солидната подготовка, която получил в Магнаурската школа, както и животът прекаран във византийската столица, били до голяма степен в основата на избистрянето (или по-скоро създаването) на политическата идеология (концепция) на бъдещия български владетел. Тази идеология, или „програма”, според Иван Божилов, в никакъв случай не била априорна, през цялото управление на Симеон тя търпяла развитие, и то развитие в зависимост от неговите външно и вътрешнополитическите начинания. И действително, още със самото заемане на престола, Симеон започнал да гради „тухла по тухла” тази нова „цивилизация”, наречена „Преславска”(Ив. Божилов) Престолат на Симеон в Константинопол му помогнал да разбере, че Византия била империя не само във военно-политически смисъл, но и в духовен. Ареалът на нейното влияние далеч надхвърлял естествените ѝ политически граници и образувал един свят, наречен Рах Byzantina ⁶

През 865г. България влязла в семейството на християнските народи. В това семейство тя била въведена именно от Византия. Въобще политиката на империята за приобщаване на нехристиянските европейски народи към източното православие била онази сърцевина на новата ромейска политика по отношение на нейните врагове (къде сполучлива, къде не, но в повечето случаи изключително резултатна), чиито вдъхновител се явявал патриарх Фотий (858-867; 877-886). С този акт българската държава станала част от от византийския културен ареал, факт, който проправил път за още по-осезаемото нахлуване на ромейското влияние в новопокръстена България, или както се изразява Е.Арвайлер тя попаднала в „лапите” на византийския „империализъм”. □

И действително като че ли политиката на Константинопол по отношение на нейния северен съсед се оказала в пълна степен успешна. Това твърдение обаче е само наполовина вярно, защото още със самото приемане на християнството у българите наченала съпротива. И тук вече идва учудването на английския историк Д.Оболенски от

този факт – България станала част от от *Paх Byzantina*, но въпреки това се вплела в ожесточен двубой с Ромейската империя, при все че тя (България) имала привилегировано място в тази общност.⁹

Както вече стана дума през 893 г. на престола се възкачил Симеон. Именно в негово лице Византия вместо приятел (той бил ромейски възпитаник!), съзряла враг – военно-политически и най-вече идеологически. Симеон бил онази личност, която се заела с обезличаването на империята в политически и духовен план, една цел, упорито преследвана през целия период на неговото управление. Българският владетел си поставил амбициозната задача да изгради една цивилизация, способна да противостои

(дори да замести!) на византийската такава. Именно това била и политико-идеологическата концепция на Симеон, за която вече стана дума. Дали той щял да я изпълни само времето могло да покаже.

Изпълнението на тази програма вървяла по два строго определени пътя – на културно съзряване, т.е. духовен и политически – на непрекъснат военен натиск спрямо империята, който трябвало да обезличи Константинопол, да сломи неговите сили и да го направи по-отстъпчив. В крайна сметка нейното реализиране трябвало да се състои в

разбиването на доктрината за византийския ойкуменизъм и създаването на един нов ред, а именно *Paх Symeonica* ¹⁰

Управлението на Симеон можем да разделим условно на два периода 893-913 и 913-927г. И в двата етапа неговата политическа програма се развивала интензивно, като в първия период се обърнало внимание повече на духовната страна на нейното реализиране, т.е. до подновяването на военните действия срещу Византия през лятото на 913 в страната кипяла усилена книжовна дейност, която трябвало въздигне България в духовен аспект, докато през втория етап преобладавали военните действия (което съвсем не означавало, че духовното съзиждане застинало на едно място).

Как всъщност протекло развитието на Симеоновата политическа концепция (или по-скоро концепции) и какъв бил нейният съществен белег?

Известно е, че в средновековното християнско семейство на европейските народи съществувала ясна йерархия, т.е. всеки владетел заемал определено място. Начело на тази йерархия стоял византийският император (това се оспорвало още от времето на Карл Велики, а впоследствие и от германските императори). Мястото на владетеля се определяло от владелския му титул. И в този смисъл титлата била израз не само на мястото в йерархията, но и на величието на съответния владетел. В рах Byzantina на върха стоял ромейският василевс, останалите владетели били или „духовни братя”, или „духовни чеда” на византийския император. И този ред (установен от Бога!)¹¹ ромеите ревниво пазели. Всеки опит за промяна предизвиквал мобилизиране на силите на империята и подготовка за война! Симеон отлично познавал доктрината на византийския ойкуменизъм, както и добре разбирал, че мястото на България на този етап (в началото на неговото управление) било по-долу от позицията на Империята.

Нещо, което всеки изследовател би забелязал, разглеждайки управлението на Симеон, е, че българският владетел много настойчиво непрекъснато поставял пред Константинопол (след 913) въпросът за неговата титла. Въобще това бил изключително важен проблем, чието успешно за българския владетел решение, означавало и пробив в структурата на рах Byzantina. Как този проблем стои в изворите?

И каква според тях е била титлата на Симеон в началото на неговото управление (респективно в началото на изпълнението на „Програмата”) и край? В един стигнал до нас източник Симеон е назован „архонт от Бога на българите” („ἐπί Σιμεῶν εκ θεου ἀρχωνта Βουλγαρίας”),¹² т.е. той носел титлата на своя баща Борис¹³ И в други извори Симеон е назован „архонт”, а на едно място и „духовен брат” на ромейския василевс.¹⁴

И така, в наличната изворова база през целия период на управлението си Симеон бил титулуван „архонт” от Константинопол. Логичен е въпросът към каква титла се е стремял тогава българският владетел? Отговорът е лесен – към такава, която би го поставила редом до византийския император. Очевидно Симеон искал за себе си императорския титул. И едно такова твърдение се потвърждава в изворите – например „Писмата на патриарх Николай Мистик до Симеон”¹⁵ и едно писмо на Роман Лакапин до българския владетел. Особено ценен източник в това отношение са няколкото достигнали до нас печати от онова време. Именно чрез тях може добре да се проследи развитието на политическата концепция на Симеон.

Преди да преминем към същността на самите печати е важно да очертаем тяхното

значение като елемент от ежедневно функциониране на държавата. Те имали няколко основни функции – да гарантират законността на съответния документ, излязъл от владетелската канцелария, да пропагандират личността на владетеля и чрез изписаният на тях текст и поставени символи да манифестират политиката му. И в този смисъл печатите са важен източник за политиката и идеите на съответния владетел.¹⁶ И печатите на Симеон не са изключение от това правило.

В литературата са известни 7 моливдовула на Симеон в качеството му на архонт на България. Характерното за тях е, че повтарят иконографският сюжет на баща му Борис-Михаил.¹⁷ Тоест, най-вероятно в самото начало на своето управление той е следвал политическата линия на своя родител с оглед предупреждението, което е получил при възцаряването си.¹⁸ В този ранен етап от своето властване Симеон очевидно се е задоволявал с титула „от Бога архонт на българите“. Нещо повече – на този етап не би могло да бъде и по-иначе, тъй като идеята за промяна на „status –quo“ все още била в зародиш, а и България тепърва тръгвала по този път на борба с Византийската империя. Както отбелязахме вече, времето до 913 г. било време на съзидателен труд, на поставяне основите на Преславската цивилизация, на цялостното консолидиране и укрепване на страната.

Постигнатото в този период дало самочувствие на Симеон и действително тласнало силно България по този правилен път на развитие. Според българската историопис именно сега българският владетел проявил по-високите си претенции по отношение на своя титул. Държавният механизъм работел добре на този етап и предстоящото развитие на политическата концепция на Симеон било напълно обосновано. От 913г., когато започнал и вторият етап от неговото управление, до 927 г. предстояла изключително тежка битка (офанзива), която трябвало да разруши *rex Byzantina*.

Но нека дадем думата на изворите: „ Българският владетел Симеон излезе против гърците през месец август с голяма войска, дойде при Константинопол и като го обсади, окопа от Влахерните до Златните врата с надежда лесно да го превземе. Но след като разбра здравината на стените и якостта на множеството въоръжени защитници и на каменометните, отчая се и се завърна в т.нар. Евдом, като поиска да сключи мирен договор. Настойниците на малолетния император Константин приеха с радост мира. Симеон изпрати своя магистър Теодор да преговаря за мира. Патриарх Николай и Стефан, и магистър Йоан взеха царя, дойдоха до Влахерните, и въведоха двамата Симеонови синове и обядваха с царя в палата. А патриарх Николай при Симеон, пред когото Симеон положи своята глава. Патриархът, като извърши молитва, положи на главата му, както казват, вместо венец своя епириптарий. Симеон и синовете му, като бяха почетени с безчислени дарове, се завърнаха в своята страна, бидейки несъгласни относно мира.”¹⁹ Това известие е тълкувано по-различен начин в историографията.

Според В.Н. Златарски Симеон получил титлата „кесар“²⁰, според Г.Острогорски българският владетел приел императорски титул²¹, а според Г.Бакалов той получил само благословия,²² становище, което изглежда най-логично. Всъщност сред болшинството български историци преобладава мнението, че през лятото на 913 Симеон е получил царски титул²³. Независимо от това с този акт (нападението от лятото на 913) се поставило началото на същинската борба на Симеон за признание на титлата, към която той се стремял, а именно „василевс“ (император). Сега вече Симеон прегърнал окончателно политиката (идеята) на Карл Велики. И това намира отражение в печатите, които са стигнали до нас. При една група печати на лицевата им страна е представено бюстово изображение на Богородица с нимб, мантия и мафорий във фас. Около изображението е изписън надписът: „Σρινοπιός βασιλέος πολά τά έτη“ – „на миротвореца василевс многая лета“ От другата страна стои следният надпис: „Συμεών βασιλέος πολά άυξι τά έτη“- „на Симеон василевс многая лета“.²⁴ Тази група печати, според Иван Божилов, е илюстрация на доктрината на Симеон за „владетеля миротворец“. Тя, според него, е повлияна от идеите на Карл Велики или е нов опит, след повече от сто години, да се разруши византийския ойкуменически ред и да се създаде нова негова алтернатива – рах Symeonica.²⁵

И така, титлата василевс, която Симеон си присвоил (това е видно от въпросните печати!), не била призната от Византия. Нещо повече: във Византия настъпила политическа промяна, която поставила начело на регентството императрицата-майка Зоя Карбонопина. Империята този път още по-категорично не била склонна на отстъпки. Какво би могло да означава това? С две думи – ново пропадане на изпълнението на политическата програма на Симеон, или поне затваряне на мирния път, чрез който тя би могла да бъде осъществена. Отново дошъл ред на бойните действия. А те завършили трагично за империята след катастрофалната битка при р.Ахелой на 20.08.917 г.²⁶ Това поражение обаче направило възможен поредният преврат във Византия. В неговата основа стоял Роман Лакапин, който през май 919 г. омъжил дъщеря си за Константин VII и получил титлата василеопатор, впоследствие кесарско достойнство, съимператор и от 921 г. пълновластен император, т.е. ходове, които Симеон предвиждал за себе си. Българският владетел реагирал светкавично. Последвало категорично непризнаване на станалото във Византия и искане Роман Лакапин да бъде отстранен от властта.²⁷ Това не станало. Последвал жесток военен натиск срещу Империята. Съвместната атака, която Симеон подготвял срещу Константинопол заедно с Убайдалах ал-Махди, пропаднали. Въпреки това обръчът около Византия се затягал. Всъщност от това време е запазена една група печати, в един от които Симеон се титулува не само „βασιλέος“, но и „в Христа василевс на ромеите“ („Συμεών έν Χριστώ βασιλέος Ρομέων“). На лицевата страна на въпросния печат Симеон е наречен „правещ победата василевс“,²⁸ т.е. той се стремял не просто към титула „василевс“, а „в Христа василевс на ромеите“. Сравнявайки печатите от различните групи (съответно от различни периоди на Симеоновото управление) ще забележим това набиващо се на очи развитие на политическата концепция на българския владетел по отношение на разбиването на рах Byzantina. Ако в началото на своето властване той се задоволявал с титлата на неговите предци „архонт“, то от 913

г. насетне до своята смърт Симеон се домогвал до титула на самия византийски император. Въпреки натискът на Симеон обаче Империята не отстъпила. Именно в това се кореняло нейното величие – даденото ѝ от Бог - тя не отсъпвала на никого! Симеон разбрал това и решил да си вземе полагащото му се (според него) признание. За тази цел българската църква била издигната в ранг на патриаршия. И това, както и императорският титул на българския владетел, останали непризнати. Писмото на Роман Лакапин²⁹ до Симеон потвърждава казаното. Дали той се отказал от своята голяма идея в самия край на управлението си? Вероятно, при все че е трудно да се направи такава констатация. Средствата, с които Симеон се опитал да реализира на практика своята променяща се с времето политико-идеологическа концепция, били два – на мира и на меча. Не успял нито с едното, нито с другото. „Прецедентът“ не се състоял - това щяло да бъде факт едва при неговия наследник Петър, на който Константинопол щял да признае титула „василевс на българите“. По този начин „Голямата идея“ останала нереализирана! И в този смисъл, би било съвсем резонно да приемем, макар и част, от оценката на проф. П.Мутафчиев за Симеоновото управление за правдиво.³⁰ А аргументи за едно такова твърдение има достатъчно.³¹

На 27.05.927г. Симеон починал. Отишъл си един велик български владетел, а заедно с него и мечтата за реализирането на „Голямата идея“. Дали той е напуснал този свят със съзнанието, че е император е невъзможно да се каже. По-важното било друго – въпреки всичко, което направил, Византия не отстъпила от своята политико-идеологическа концепция. И в този двубой една от тези две концепции трябвало да победи – за жалост Клио не била на страната на българския владетел. И в този смисъл Симеон останал само „архонт на българите“ в очите на Константинопол и духовен брат на ромейския император!

¹ Златарски, В.Н., История на българската държава през средните векове, т.1,ч.2, С., 2002 (фототипно изд.), с.246-253; Мутафчиев, П., История на българския народ (681-1323), С., 1986, с.174; Гюзелев, В., Княз Борис I, С.,1969, с.464-465 По-различно тълкуване у Божилов, Ив., Цар Симеон Велики (893-927): Златният век на средновековна България, С., 1983, с. 38-39

² За него вж. Гюзелев,В, Ив.Божилов, История на средновековна България VII-XIVв.,С., 2006, с.224-225, Златарски, В.Н., История, т.1,ч.2,с.253-255, както и посочените там извори.

³ За него вж изложението у Златарски, В.Н., История, т.1,ч.2, с.278-281, както и посочените там извори.

⁴ За нея вж Божилов, Ив., Цар Симеон Велики (893-927): Златният век на средновековна България, С., 1983, с.41-87

⁵ Пак там, с.41-87

⁶ Гюзелев, В., Ив. Божилов, История ..., с.229-230; Божилов, Ив., Цар Симеон ..., с.23-24

⁷ Божилов, Ив., Цар Симеон, с.23-26

⁸ Пак там, с. 28

⁹ Пак там, с. 29

¹⁰ За рах Симеониса вж Божилов, Ив., Цар Симеон, с. 106-117; Божилов, Ив., Седем етюда по средновековна история, С., 1995 с. 114-124

¹¹ Че е установен от Бога този ред личи от писмото на император Роман I Лакапин до Симеон, където се казва: „И тъй не се надявай, духовни ми брате, че ще се получи някога такава отстъпка (за титлата на Симеон – Д.Г.): понеже това, което ни е от Бога справедливо връчено, ние няма да отстъпим на ония, които искат несправедливо да го владеят”, цит. по Петров, П., В. Гюзелев, Христоматия по история на България, т.1, С., 1978 г., с.224

¹² Бешевлиев, В., Първобългарски надписи, С., 1992, № 46

¹³ Йорданов, Ив., Възникване и утвърждаване на царската институция в средновековна

България (според данните на владетелските печати) В: Етническият проблем и националният въпрос на българите, Пловдив 1994, с. 101

¹⁴ Писмо на Роман Лакапин до Симеон в Петров, П., В. Гюзелев, Христоматия ..., т. 1

с. 222-224

¹⁵ Петров, П., В. Гюзелев, Христоматия, т. 1, с. 212-217

¹⁶ Йорданов, Ив., Възникване и утвърждаване на царската институция в средновековна България (според данните на владетелските печати) В: Етническият проблем и националният въпрос на българите, Пловдив 1994, с. 95-97

¹⁷ Пак там, с. 101

¹⁸ Пак там, с. 101

¹⁹ Хроника на Симеон Логотет в Петров, П., В. Гюзелев, Христоматия, т. 1, с. 203

²⁰ Златарски, В. Н., Политическа дейност на цар Симеона (893-927), БИБ, I, т. 4, с. 16

²¹ Острогорски, Г., История на византийската държава, С., 1998, с. 351

²² Бакалов, Г., Средновековният български владетел (титулатура и инсигнии), С., 1995

с. 152-155

²³ Мутафчиев, П., История, с. 190, Божилов, Ив., Цар Симеон ..., с.108, Ангелов, Д.

История на Византия, т. 2, С., 1974, с. 69, История на България, т. 2, С., 1981, с. 285

Според Фр. Дьолгер – Средновековното семейство на владетелите и народите и бъл-

гарския владетел, сп. БАН, кн. 66, 1943, с.208

²⁴ Йорданов, Ив., Възникване и утвърждаване, с. 105, Йорданов, Ив., Корпус на пе-

чатите, С., 2001, с.46-48

²⁵ Божилов, Ив., Цар Симеон, с. 113-115

²⁶ Гюзелев, В, Ив. Божилов, История, с.256 и посочените там извори

²⁷ Пак там, с.257

²⁸ Йорданов, Ив., Възникване и утвърждаване, с. 108, Йорданов, Ив., Корпус на пе-

чатите, с. 48-51

²⁹ Писмо на Роман Лакапин до Симеон в Петров, П., В. Гюзелев, Христоматия, т.1,

с. 222-224

³⁰ Мутафчиев, П., История, с. 197-199

³¹ Пак там, с. 197-199 Вж и възраженията на В.Гюзелев, с.199 бел. под линия.